

Autoreferat

Hubert Kupiec
Katedra Pedagogiki Społecznej,
Instytut Pedagogiki,
Wydział Humanistyczny,
Uniwersytet Szczeciński

2. Posiadane wykształcenie, dyplomy, stopnie naukowe

- w latach 1991-1996 studiowałem na Uniwersytecie Szczecińskim na kierunku Pedagogika o specjalności Pedagogika Ogólna i 11 lipca 1996r. uzyskałem tytułu naukowy magistra pedagogiki
- dnia 14.10.2004r. otrzymałem dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki nadany uchwałą Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego. Temat rozprawy doktorskiej: *Kontrola społeczna nad młodzieżą dorastającą w dużym mieście*. Promotor: prof. zw. dr hab. Kazimierz Jaskot, recenzenci: dr hab. prof. US Barbara Kromolicka, dr hab. prof. UAM Jerzy Modrzewski.

Inne doświadczenia naukowe i zawodowe. Szkolenia i staże w ośrodkach akademickich

- Staż dydaktyczny w Republice Czeskiej zrealizowany od 11.04 do 20.04.2011r. (10 dni) w ramach programu „Erasmus” na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu w Ostrawie
- Udział w warsztacie szkoleniowym metodologii jakościowej, Wielkopolska Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, 25-26 maja 2015r.
- Udział w warsztatach metodologicznych *Badania wizualne w naukach społecznych*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 26 listopada 2016r.
- Udział w szkoleniu na temat: *Metodologia teorii ugruntowanej. Metoda ciągłego porównywania – odmiany i techniki analityczne*, Uniwersytet Wrocławski, w ramach VI Transdyscyplinarne Symposium Badań Jakościowych, 19 czerwca 2017r.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu

- W latach 1996-2004 byłem zatrudniony na stanowisku asystenta w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego, a od 2004r do chwili obecnej pracuję na stanowisku adiunkta w Instytucie Pedagogiki US.
- W latach 2006-2012 w ramach drugiego etatu byłem zatrudniony w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim na stanowisku adiunkta.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.).

a) Tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Tożsamość nieletnich a motywacja do zmiany w warunkach placówki resocjalizacyjnej

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy:

Hubert Kupiec, Tożsamość nieletnich a motywacja do zmiany w warunkach placówki resocjalizacyjnej, Wydawnictwo „Impuls”, Kraków 2019, s. 1-502, ISBN 978-83-8095-599-8
recenzent wydawniczy: dr hab. Iwona Klonowska, Uniwersytet w Białymstoku.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Osiągnięcie naukowe, na podstawie którego wnioskuję o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego, to monografia *Tożsamość nieletnich a motywacja do zmiany w warunkach placówki resocjalizacyjnej*, Wydawnictwo „Impuls”, Kraków 2019, s. 1-502, będąca efektem moich dotychczasowych zainteresowań naukowych, poszukiwań badawczych oraz kilkuletnich konsultacji w ramach uczestnictwa w Zespole Pedagogiki Resocjalizacyjnej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

Inspiracje wyboru problematyki, cel naukowy pracy i zastosowana strategia badań

Źródłem inspiracji do podjęcia badań nad związkami pomiędzy tożsamością nieletnich a ich motywacją do zmiany siebie były zarówno doświadczenia praktyczne wyniesione z realizowanych przez kilka lat pod moim kierunkiem warsztatów fotograficznych z udziałem

młodzieży niedostosowanej społecznie w ramach prowadzonego przeze mnie Koła Naukowego Resocjalizacji, jak również krytyczna analiza literatury naukowej poświęconej uwarunkowaniom zmian w tożsamości osobowej. Początkowo moja praca naukowa koncentrowała się wokół badań nad możliwością zmian w tożsamości dewiacyjną nieletnich w kontekście angażowania ich w działalność twórczą (fotograficzną). Jednak po pogłębionej autoanalizie problemu a także konsultacjach w ramach Zespołu Pedagogiki Resocjalizacyjnej przy KNP PAN, poddałem weryfikacji przyjęte założenia i ukierunkowałem cel planowanych badań na analizę zależności pomiędzy stopniem rozwoju posiadanych przez nieletnich parametrów tożsamości a siłą i typem motywacji do wprowadzania konstruktywnych i pedagogicznie uzasadnionych ich automodyfikacji.

Opis i uzasadnienie wyboru obszaru badawczego oraz znaczenie uzyskanej wiedzy dla rozwoju teorii i praktyki pedagogicznej w resocjalizacji

Określenie, definiowanie i redefiniowanie przez człowieka własnej tożsamości ma decydujące znaczenie dla jego psychospołecznego funkcjonowania i rozwoju. Stąd też zagadnieniem tym zajmuje się wiele dyscyplin naukowych, których wiedza ukazuje całą jego złożoność i wielowymiarowy charakter. Szczególnie ważny w procesie kształtowania się parametrów tożsamości jest okres dorastania, w którym poprzez podejmowanie aktywności eksploracyjnej, a także dokonywanie zmian w wyniku refleksji nad zaciąganyymi zobowiązaniami (reguła wzajemności) dochodzi do wyboru autoidentyfikacji i samookreślenia. Dla adolescentów jest to trudne zadanie, zwłaszcza współcześnie w permanentnie zmieniającej się kulturze ponowoczesnego społeczeństwa ryzyka, ale jeszcze trudniejsze dla młodzieży, która w wyniku niekorzystnej socjalizacji i stygmatyzujących oddziaływań kontroli społecznej staje przed wyzwaniem dokonywania zmiany w różnym stopniu rozwiniętej tożsamości dewiacyjnej.

We współczesnej myśli resocjalizacyjnej za jeden z ważnych kierunków jej rozwoju uznaje się dostarczanie wiedzy na temat tożsamości osób niedostosowanych społecznie, która decyduje o racjonalności w projektowaniu optymalnych warunków i oddziaływań służących motywowaniu ich do przekształcania posiadanej tożsamości dewiacyjnej w aprobowaną społecznie. Ten kierunek poszukiwań badawczych postulują w swoich publikacjach między innymi B. Urban 2004, M. Konopczyński 2006; 2014; , A. Bałandynowicz 2014; 2011.

Poza tym w wielu opracowaniach teoretycznych (Cz. Czapów 1978, I. Mudreka 2017, K. Biel 2017, R. Opora 2010, M. Muskała 2017, A. Bałandynowicz 2011 i inni) zwraca się uwagę na duże znaczenie współodpowiedzialności osób niedostosowanych społecznie za

efekty uzyskiwane w procesie resocjalizacji. Jej pomyślny przebieg zależy bowiem nie tylko od kompetencji kadry pedagogicznej oraz organizacji systemu oddziaływań, ale także od natężenia wielu intrapsychicznych mechanizmów odpowiedzialnych za gotowość człowieka do angażowania się w proces zmiany siebie.

Kierując się tymi przesłankami **przedmiotem badań** uczyniłem postrzeganie przez wychowanków przebywających w placówkach resocjalizacyjnych różnych wymiarów posiadanej przez nich tożsamości oraz siły i typu ich motywacji do dokonywania konstruktywnych zmian w sobie. Posiadanie wiedzy na ten temat przyczynia się do odkrywania i precyzyjnego określenia nowych obszarów, istotnych dla wyjaśniania uwarunkowań efektywność procesu resocjalizacji.

Przeprowadzone badania miały na **celu** rozpoznanie, jaka jest zależność pomiędzy stopniem rozwoju tożsamości dewiacyjnej nieletnich a natężeniem i typem deklarowanej przez nich motywacji do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie. Aby osiągnąć ten cel należało więc zdiagnozować, jakie jest natężenie poszczególnych komponentów składających się na wyróżnione wymiary tożsamości nieletnich, a także określić, jakie jest natężenie intrapsychicznych mechanizmów motywujących wychowanków do zmiany. Oprócz celu poznawczego polegającego na opisie właściwości parametrów tożsamości nieletnich i ich motywacji do zmiany, wzbogacających system pojęciowy pedagogiki resocjalizacyjnej, celem praktycznym wynikającym z uzyskanych rezultatów było sformułowanie zaleceń przydatnych w organizowaniu w praktyce oddziaływań wychowawczych ukierunkowanych na wzbudzenie i podtrzymywanie w wychowankach przebywających w placówce resocjalizacyjnej, motywacji do dokonywania konstruktywnych zmian w sobie.

Założenia metodologiczne badań własnych

Dążąc do ustalenia ogólnych prawidłowości opisujących i wyjaśniających powiązania pomiędzy wskazanymi cechami wychowanków przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, zdecydowałem się na zastosowanie dedukcyjnego paradygmatu poznawczego i związanej z nim ilościowej strategii badań. Zastosowany w obrębie strategii ilościowej model (schemat) prowadzenia badań polegał na podjęciu takich czynności badawczych jak sformułowanie problematyki, zdefiniowanie i zoperacjonalizowanie zmiennych na podstawie przeanalizowanej literatury przedmiotu oraz zebraniu i analizie danych. Podjęte działania miały na celu empiryczną weryfikację sformułowanych na podstawie teorii twierdzeń i sformułowanie praw naukowych o szerokim zakresie wyjaśniania. W przyjętej metodologii zastosowano korelacyjny schemat badań, który uznałem

za najbardziej adekwatny do wyjaśniania, w jakim stopniu wyłonione zmienne zależne i niezależne są ze sobą powiązane, a w jakim funkcjonują niezależnie.

Ponieważ prezentowane w monografii badania opierają się obiektywistycznych założeniach poznawczych wykorzystujących nomotetyczny typ wyjaśniania, to większość twierdzeń (wskaźników) znajdujących się w zastosowanych narzędziach badawczych stanowiła przełożenie definicji zmiennych występujących w teorii na odpowiadające codziennym doświadczeniom wychowanków opinie, zachowania, emocje i poglądy. Niektóre wskaźniki (twierdzenia występujące w kwestionariuszach) pochodziły z badań pilotażowych, które miały na celu nie tylko sprawdzić zrozumiałość dla respondentów użytych w nich sformułowań, ale także zawierały ich odpowiedzi na pytania otwarte.

Stosownie do przyjętego celu badań, którym było uzyskanie obiektywnej i sprawdzonej wiedzy o diagnozowanych parametrach tożsamościowych oraz motywacji do zmiany nieletnich, zdecydowano się na zastosowanie strategii badań ilościowych przy użyciu metody sondażu diagnostycznego. Za wyborem tej metody badawczej przemawiał po pierwsze fakt, że zarówno tożsamość, jak i motywacja należą do zjawisk, które są trudno dostępne za pomocą obserwacji. A po drugie, obie badane cechy nieletnich (tożsamość i motywacja) odnoszą się do pewnego stanu samoświadomości, do której można dotrzeć zadając badanym osobom pytania problemowe. Z tego względu w przeprowadzonych badaniach posłużono się techniką ankiety, w ramach której wykorzystano sześć następujących narzędzi badawczych: *Skala wymiarów rozwoju tożsamości (DIDS)*, *Skala Wartości Schelerowskich (SWS)*, *Kwestionariusz Kryzysu w Wartościowania (KKW)*, *Skala samooceny (TSCS)*, *Wymiary tożsamości dewiacyjnej (TD)*, *Motywacja do zmiany siebie (MOZ)*. Dwa z nich, TD ($\alpha = 0,71$) i MOZ ($\alpha = 0,86$) są mojego autorstwa i spełniają wymagany w naukach społecznych poziom rzetelności obliczony na podstawie współczynnika alfa Cronbacha, który w obu jest większy od $\alpha = 0,60$.

Badania pilotażowe zrealizowałem na przełomie 2016/2017r na próbie 220 wychowanków z czterech losowo wybranych młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Natomiast właściwe badania przeprowadziłem w okresie od listopada 2017 do lutego 2018 na próbie 447 wychowanków przebywających w jedenastu młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w Polsce.

Uzyskane rezultaty oraz możliwość ich wykorzystania w praktyce

Analiza statystyczna zebranego materiału badawczego pozwoliła na odkrycie istotnych dla resocjalizacji wymiarów osobowo-społecznych wychowanków, które odnoszą

się zarówno do parametrów posiadanej przez nich tożsamości dewiacyjnej, jak i zależnej od tego motywacji do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie.

Uzyskane wyniki wskazują, że po pierwsze znaczący odsetek wychowanków (około 30%) posiada silnie rozwiniętą tożsamość dewiacyjną i prawie tyle samo wykazuje niski oraz umiarkowany stopień identyfikacji z rolą dewianta. Tym samym można uznać za uzasadnioną tezę o posiadaniu przez nieletnich rozwiniętej w różnym stopniu tożsamości dewiacyjnej, na co nie było do tej pory jednoznacznych dowodów empirycznych i włączyć to twierdzenie do teorii dewiacji.

Po drugie, jedna trzecia wychowanków posiada niski poziom motywacji do zmiany i mniej więcej tyle samo jest silnie zmotywowanych do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie. Siła motywacji do zmiany nie jest zależna ani od wieku, ani do długości pobytu w placówce resocjalizacyjnej, ani od płci badanej młodzieży. Oznacza to, że po pierwsze wbrew obiegowej opinii, wśród wychowanków przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych znaczący odsetek wykazuje dużą chęć do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie. Dotyczy to w porównywalnym stopniu zarówno dziewcząt, jak i chłopców, niezależnie od tego w jakim są wieku. Fakt, że nie wiąże się to z okresem przebywania w ośrodku, wskazywać może na niski poziom efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych podejmowanych przez personel pedagogiczny, które nie uwzględniają tego, jakże istotnego czynnika warunkującego zachodzenie pożądaných zmian w ich tożsamości. W związku z tym rezultaty przeprowadzonych badań wskazują na potrzebę uwzględniania w procesie resocjalizacji (w jego wymiarze postulatywnym, optymalizacyjnym i realizacyjnym) celów, zadań, metod i środków ukierunkowanych na wywoływanie i wzmacnianie motywacji nieletnich do konstruktywnej pracy nad samodoskonaleniem.

Poza tym wyniki badań pokazują, że większość wychowanków kieruje się motywacją zewnętrzną, która polega na myśleniu o zmianie bardziej przez pryzmat możliwych do osiągnięcia doraźnych korzyści w postaci poprawy swojej aktualnej sytuacji życiowej, niż ze względu na wewnętrzną satysfakcję wynikającą ze świadomości rozwoju osobistego. Być może jest to odzwierciedleniem rozpowszechnionego w polskim systemie resocjalizacji modelu behawioralnego, który upraszczany jest do stosowania wobec nieletnich nagród i kar za przejawianie przez nich określonego zachowania. Zamiast tego, aby bardziej rozwijać wewnętrzną motywację do zmiany należałoby dostosowywać oddziaływania wychowawcze do posiadanych przez wychowanka zasobów, umiejętności, potrzeb i preferencji. Przeprowadzone badania wskazują zatem na potrzebę modyfikacji sposobów motywowania nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych.

Jak pokazują otrzymane wyniki badań nieletni znajdują się przeważnie w prekontemplacyjnej i kontemplacyjnej fazie procesu zmiany. Natomiast tylko nieliczni potrafią samodzielnie planować działania, które mogą doprowadzić ich do osiągnięcia zamierzonych zmian w sobie (faza planowania). Niewiele więcej jest też zaangażowanych w konsekwentną realizację zaplanowanych w tym celu zadań oraz w utrwalanie już osiągniętych, korzystnych zmian w sobie. W praktyce oznacza to, że pomimo, iż znaczący odsetek wychowanków odczuwa silną potrzebę zmiany, to niewielu z nich wie w jaki sposób powinna w oparciu o posiadane zasoby dążyć do jej osiągnięcia. Odkrycie tego faktu wskazuje nie tylko na potrzebę zachęcania wychowanków do zmiany (do czego ogranicza się większość oddziaływań wychowawczych w ośrodku), ale na uzasadnioną konieczność rozwijania w nich umiejętności planowania. Powinno to obejmować zdolności do wyznaczania sobie konkretnych celów i zadań, wybór i kolejność działań umożliwiających ich osiągnięcie, a także wspieranie w podejmowaniu aktywności związanej z ich realizacją oraz utrwalaniem korzystnych następstw. Ważne jest przy tym uczenie wychowanków umiejętności analizowania przyczyn odnoszonych sukcesów i niepowodzeń. A wszystko to można osiągnąć poprzez wprowadzanie do struktury organizacji pracy wychowawczej MOW, więcej indywidualnych form pracy z wychowankiem opierających się na budowaniu z nim przez wychowawcę relacji dialogicznej.

Po trzecie, istotne znaczenie zarówno dla rozwoju teorii, jak i praktyki resocjalizacyjnej ma ustalenie, że im wyższy jest poziom rozwoju tożsamości dewiacyjnej nieletnich, tym mniejszą wykazują oni siłę motywacji do zmiany, a także, że częściej kierują się motywacją zewnętrzną i wykazują mniejszy stopień zaawansowania w procesie zmiany. Ustalenie tego faktu w moich badaniach pozwala lepiej zrozumieć dlaczego osoby, które identyfikują się z nadawaną im przez otoczenie społeczną rolę dewianta, nie mają ochoty zmieniać się i trudniej poddają się resocjalizacji. Stąd też biorąc pod uwagę, istnienie wzajemnej zależności pomiędzy obu zmiennymi, należy oddziaływania resocjalizacyjne ukierunkowywać z jednej strony na wywoływanie pożądanych zmian w poszczególnych wymiarach tożsamości nieletnich, a z drugiej na rozwijanie i wzmocnienie wewnętrznych mechanizmów motywacyjnych, które warunkują gotowość do podejmowania wysiłku związanego z wprowadzaniem takich zmian w sobie. Wydaje się więc, w świetle uzyskanych wyników, że dopiero prowadzenie dwutorowego oddziaływania może zwiększać efektywność podejmowanych w praktyce oddziaływań wychowawczych.

Ponieważ rozwój tożsamości dewiacyjnej jest ujemnie skorelowany z rozwojem procesów tożsamościowych (**wymiar rozwojowy**), toteż w im mniejszym stopniu rozwinięte

są u młodzieży procesy odpowiedzialne za określanie własnej tożsamości, (im mniej refleksyjnie podchodzi do swoich wyborów tożsamościowych, a także nie poddaje ich rewizji lub unika identyfikacji z nimi), tym mniejszą wykazuje chęć do zmieniania się na lepsze. Dotyczy to zarówno siły, przewagi motywacji zewnętrznej nad wewnętrzną, jak i niskiego poziomu zaawansowania w procesie zmiany. Badania dowodzą, że młodzież, która w niewielkim stopniu dąży do weryfikacji dokonywanych wyborów tożsamościowych i nie poszukuje dla nich alternatywnych rozwiązań, myśląc o ewentualnej zmianie tożsamości dewiacyjnej, bardziej kieruje się zewnętrznymi korzyściami i robi to często dla poprawy relacji z innymi, niż z wewnętrznej potrzeby pozytywnego samookreślenia. Potwierdzona w przeprowadzonych badaniach zależność uzmysławia, jak duże znaczenie we wzmacnianiu motywacji do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie ma stymulowanie wychowanków do przejawiania aktywności eksploracyjnej oraz refleksji prowadzącej do weryfikacji podejmowanych zobowiązań i identyfikacji.

Młodzież z rozwiniętą tożsamością dewiacyjną wykazuje niskie poczucie winy i lęku przed karą, za to wysoki poziom internalizacji przekonań podkulturowych, autostygmatyzacji oraz stosowania technik neutralizacji (wymiar poznawczo-afektywny). Z przeprowadzonych badań wynika również, że im słabiej odczuwane jest przez wychowanków poczucie winy i lęk przed karą, tym mniejszą deklarują chęć dokonywania konstruktywnych zmian w sobie. Motywacja do zmiany jest natomiast ujemnie skorelowana ze stopniem internalizacji przekonań podkulturowych, co oznacza, że im bardziej młodzież utożsamia się z poglądami uzasadniającymi przekraczanie obowiązujących norm społecznych, tym mniejszą deklaruje chęć do pracy nad samodoskonaleniem. Podobną zależność odnotowano również w odniesieniu do typu motywacji, która wyraża się w tym, że im bardziej rozwinięte są u wychowanków komponenty wymiaru poznawczo-afektywnego, tym częściej posiadają oni motywację zewnętrzną oraz są mniej zaawansowani w procesie zmiany. Uzyskane wyniki sugerują również, że skuteczność zarówno w zakresie wzbudzania motywacji do zmiany, jak i samej modyfikacji tożsamości wymaga jednoczesnego oddziaływania na sferę emocjonalną oraz poznawczą wychowanka. Stwierdzone zależności pokazują też, jak ważne w kształtowaniu motywacji do zmiany siebie na lepsze jest wzbudzanie w wychowankach uzasadnionego poczucia winy i żalu za popełnione błędy oraz praca nad modyfikacją funkcjonujących w ich świadomości zniekształceń poznawczych.

Kolejnym wymiarem tożsamości dewiacyjnej nieletnich, który dodatnio koreluje z motywacją do zmiany jest **autoewaluacja**. Badania wykazały, że wychowankowie z silnie rozwiniętą tożsamością dewiacyjną posiadają zazwyczaj niską samoocenę. A im niższy jest

poziom samooceny nieletnich, tym słabsze jest natężenie wszystkich (poza intensywnością przeżywanych emocji) intrapsychicznych mechanizmów motywujących do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie. Niska samoocena współwystępuje także z zewnętrznym typem motywacji oraz niskim poziomem zaawansowania w procesie zmiany. Kierowanie się zewnętrzną motywacją w dążeniu do samodoskonalenia może wynikać z potrzeby aprobaty społecznej, co jest charakterystyczne dla osób z niską samooceną. Stąd też nieletnim może bardziej zależeć na tym, aby przez swoje dążenie do zmiany odzyskać utraconą akceptację innych, niż aby budować poczucie własnej wartości przez rozwijanie swoich kompetencji. Stwierdzone prawidłowość stanowią istotne wzmocnienie dla podważanej przez doniesienia z niektórych badań tezy, że niska samoocena jest fundamentem dla kształtowania się tożsamości dewiacyjnej u nieletnich. Wskazują również, że wzmocnianie wewnętrznej motywacji do wprowadzania przez wychowanków konstruktywnych zmian w sobie wymaga organizowania im doświadczeń wzmocniających w nich poczucie własnej wartości.

Cechą charakterystyczną wychowanków z wysoko rozwiniętą tożsamością dewiacyjną jest niski stopień uznania dla wartości cenionych przez ogół społeczeństwa. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że niski poziom **preferencji dla wartości** uniwersalnych wiąże się z niską motywacją do zmiany siebie. Dotyczy to jednak głównie siły motywacji, nie zaś jej typu oraz stopnia zaawansowania w procesie zmiany. Doniosłość tego odkrycia polega na tym, że podkreśla znaczenie wychowywania do wartości i uzmysławia, że proces kształtowania motywacji do zmiany powinien obejmować wyjaśnianie wychowankom niedostosowanym społecznie znaczenie, jakie mają dla prawidłowego rozwoju człowieka wartości uniwersalne.

Słaba i zewnętrzna motywacja wraz z niskim zaawansowaniem w procesie zmiany współwystępuje natomiast z wysokim poziomem kryzysu przeżywanego przez osoby z silnie rozwiniętą tożsamością dewiacyjną. Zarówno bowiem wysoki poziom kryzysu w wartościowaniu, jak i trudności z określeniem własnej tożsamości wiążą się z tendencją do unikania przez nieletnich decyzji o wprowadzaniu w siebie jakichkolwiek zmian w sobie. Natomiast jeżeli decydują się już na dokonywanie takich zmian to bardziej ze względu na to, jak mogą one wpłynąć na poprawę relacji z innymi, niż ze względu na ich znaczenie dla wewnętrznego rozwoju. Wygląda więc na to, że samodoskonalenie nie jest dla nieletnich cenną autoteliczną wartością, a poza tym uzyskane wyniki wskazują, że rozwijanie motywacji do zmiany w przypadku najbardziej zdemoralizowanych wychowanków wymaga udzielania im pomocy w pokonywaniu przeżywanego kryzysu związanego z wartościowaniem oraz poszukiwaniem własnej tożsamości.

Wskaźnikiem rozwoju tożsamości dewiacyjnej u nieletnich w wymiarze **behavioralnym** jest wysoki poziom dysfunkcjonalności w roli dziecka, ucznia oraz rówieśnika, a także nasilenie zachowań dewiacyjnych i deficyt aktywności prospołecznej. Im bardziej dezadaptacyjne jest ich funkcjonowanie w roli dziecka i rówieśnika, im większe występuje nasilenie zachowań antyspołecznych a mniejsze aktywności prospołecznej, tym słabszą posiadają oni motywację do zmiany. Wymienione komponenty behavioralnego wymiaru tożsamości dewiacyjnej różnicują istotnie wyłącznie siłę motywacji do zmiany, ale nie różnicują jej typu oraz stopnia zaawansowania w procesie zmiany. Można zatem przyjąć, że młodzież, która charakteryzuje się wysokim poziomem dysfunkcjonalności w zakresie pełnionych ról społecznych i przejawianych zachowań prospołecznych nie chce zmieniać się na lepsze i woli nadal angażować się w aktywność antyspołeczną. Aby zatem, aby skłonić ją do zmiany zajmowanej postawy antagonistyczno destrukcyjnej należy pomagać jej w wypełnianiu oczekiwań społecznych związanych z pełnieniem konwencjonalnych ról społecznych. Wnioski płynące z przeprowadzonych badań przekonują również, że dążąc do wywoływania zmian w tożsamości dewiacyjnej nieletnich należy jak najczęściej angażować ją w działalność konstruktywną społecznie. Może to być zarówno aktywność prospołeczna, jak i działalność twórcza i sportowa, co zaleca koncepcja twórczej resocjalizacji.

Monografia wskazana jako moje osiągnięcie naukowe obejmuje nie tylko omówienie psychopedagogicznych mechanizmów motywacyjnych, typów motywacji oraz ich znaczenie dla angażowania się w proces zmiany siebie, ale zawiera także zalecenia do pracy wychowawczej. Przedstawiam w niej również propozycję metod służących motywowaniu nieletnich do większego angażowania się w proces resocjalizacji, do których należy dialog motywujący, coaching, mentoring oraz metody twórczej resocjalizacji.

W dążeniu do zwiększenia efektywności stosownych w praktyce oddziaływań wychowawczych należy z jednej strony zachęcać wychowanków do przejawiania aktywności eksploracyjnej organizując im do tego odpowiednie warunki, z drugiej zaś skłaniać ich do refleksji nad podejmowanymi zobowiązaniami i identyfikacjami w kontekście posiadanych przez nich aspiracji oraz zasobów osobistych. Od spełnienia tych warunków zależy bowiem samodzielne osiąganie przez młodzież niedostosowaną społecznie autentycznej, to jest odpowiadającej posiadany aspiracjom i zasobom, tożsamości osobowej. Tymczasem większość z nich w deklarowanej koncepcji siebie (swoich celów życiowych) bezkrytycznie odzwierciedla oczekiwaniami rówieśników albo/i dorosłych, bez konfrontowania ich z własnymi potrzebami i możliwościami.

Należy też dążyć do tego by rozwijać w wychowankach realistyczną ocenę posiadanych przez nich cech i kompetencji, gdyż warunkuje to ukształtowanie się w nich pozytywnego, a zarazem prawdziwego obrazu siebie. Sprzyja temu wspólne wyznaczanie celów i zadań dostosowanych do posiadanych przez nieletnich potrzeb oraz umiejętności, a także przekazywanie im w trakcie ich realizacji informacji zwrotnych na temat tego, co jest dobrze robione, a co warto spróbować zrobić w inny sposób, aby osiągnąć lepszy rezultat.

Ważne jest aby rozwijając w nieletnich poczucie odpowiedzialności za podejmowane decyzje i przejawiane zachowanie oraz świadomość konsekwencji wynikających z popełnianych przez nich błędów, stwarzać warunki do przeżywania przez nich uzasadnionego poczucia winy i lęku przed karą. Wykorzystując te trudne emocje do wywoływania w nich motywacji do zmiany należy jednocześnie (zgodnie z ideą sprawiedliwości naprawczej) zapewnić im możliwość naprawienia wyrządzonej innym szkody lub chociażby symbolicznej rekompensaty. Będzie to zapewne sprzyjać rozwijaniu się w nich zdolności do autorefleksji oraz poczucia sprawstwa związanego z możliwością naprawienia wyrządzonych szkód, a tym samym zmieniać niekorzystny obraz samego siebie i wzmacniać wiarę w możliwość dokonywania konstruktywnych zmian w sobie.

Rozwijanie i wzmacnianie motywacji do zmiany może się odbywać także poprzez modyfikację różnego rodzaju zniekształceń poznawczych, które funkcjonują w świadomości młodzieży niedostosowanej społecznie. Dotyczy to szczególnie obecności różnego rodzaju przekonań podkulturowych oraz stosowanych samousprawiedliwień. Podejmowanie tego rodzaju oddziaływań resocjalizacyjnych zmniejsza natężenie autostygmatyzacji i pomaga w dokonywaniu konstruktywnych zmian w posiadanej przez nieletnich tożsamości dewiacyjnej.

Uzyskane w badaniach rezultaty wskazują na potrzebę rozwijania u wychowanków realistycznej oceny szans na osiągnięcie planowanych przez nich celów związanych z wprowadzaniem konstruktywnych zmian w sobie w oparciu o rzeczywiście posiadane zasoby. Aby to osiągnąć należy uczyć ich planowania własnego rozwoju w oparciu o uważną autoanalizę w kontekście posiadanych potrzeb i realnych możliwości ich zaspokajania. Chodzi tutaj głównie o przekazywanie wychowankom wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do trafnego wyboru warunków i czynności niezbędnych do wyznaczania sobie realistycznych celów. Przydatne w tym względzie mogą okazać się opisane w prezentowanej monografii metody dialogu motywującego oraz coachingu, które zwiększają zaangażowanie wychowanków w proces zmiany.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania naukowe oraz doświadczenia praktyczne związane są nieprzerwanie od momentu wyboru studiów pedagogicznych z problematyką wychowania i rozwoju młodzieży zagrożonej marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Poszukiwania własnej ścieżki rozwoju naukowego rozpoczęły się od badań w perspektywie socjologii wychowania nad społecznymi uwarunkowaniami aspiracji szkolnych i zawodowych uczniów klas VIII ze zróżnicowanych środowisk woj. szczecińskiego, zrealizowanych w ramach pracy magisterskiej. Uzyskane wyniki przekonywały, że młodzież ze środowisk popegerowskich charakteryzuje niższy poziom aspiracji w porównaniu z rówieśnikami wychowującymi się w wielkim mieście. Dalsze pogłębianie wiedzy z pedagogiki społecznej oraz kryminologii związane było z uczestnictwem w seminarium doktoranckim prowadzonym przez prof. Stanisława Wawryniuka. Efektem tej współpracy było opracowanie koncepcji rozprawy doktorskiej dotyczącej teorii i zjawiska kontroli społecznej nad młodzieżą dorastającą w dużym mieście, która ze względu na śmierć Profesora ukończona została pod kierunkiem prof. Kazimierza Jaskota. Podczas przygotowywania dysertacji doktorskiej po zapoznaniu się z teoriami kryminologicznymi ukierunkowałem moje dalsze badania naukowe na rozpoznawanie psychospołecznych uwarunkowań zachowań ryzykownych oraz cech i kompetencji młodzieży niedostosowanej społecznie. Prowadzone przeze mnie w placówkach resocjalizacyjnych badania zainspirowały mnie do podjęcia długoletniej współpracy, której efektem było zorganizowanie przeze mnie z udziałem studentów i wychowanków w latach 2010-2017 czterech długoterminowych (po 9 mies.) projektów naukowo-wychowawczych. Były one poświęcone badaniu zmian w tożsamości dewiacyjnej nieletnich pojawiających się w wyniku ich zaangażowania w działalność artystyczną, do czego inspiracją dostarczała mi koncepcja twórczej resocjalizacji prof. Marka Konopczyńskiego. W toku przygotowywania i prowadzenia warsztatów z udziałem wychowanków z placówek resocjalizacyjnych zacząłem także poddawać naukowej refleksji możliwość rozwijania w ten sposób kompetencji wychowawczych studentów resocjalizacji współpracujących ze mną w tych projektach.

W związku z powyższym moje zainteresowania i osiągnięcia naukowe koncentrowały się dotychczas wokół następujących zagadnień badawczych:

1. Kontrola społeczna i psychospołeczne uwarunkowania zachowań ryzykownych dorastającej młodzieży.
2. Cechy osobowości i kompetencje społeczne młodzieży niedostosowanej społecznie.

3. Zmiany w tożsamości dewiacyjnej nieletnich w efekcie stosowania metod twórczej resocjalizacji.
4. Dialog i aktywizacja w rozwijaniu wiedzy i umiejętności wychowawczych studentów resocjalizacji.

Ad.1. Kontrola społeczna i psychospołeczne uwarunkowania zachowań ryzykownych dorastającej młodzieży

Teoria reakcji społecznej jest jedną z koncepcji kryminologicznych, która próbuje wyjaśnić, co powstrzymuje ludzi od występowania wobec obowiązującego porządku społecznego. Mechanizmy kontroli społecznej służą zapobieganiu rozwojowi przestępczości i patologii społecznych. Wyrażają się zarówno przez stosowanie formalnych i nieformalnych sankcji wobec osób naruszających ustalone normy społeczne, jak i budowanie więzi społeczno-emocjonalnej pomiędzy członkami konformistycznych grup społecznych, która chroni przed przejawianiem zachowań dewiacyjnych. Kierując się tymi przesłankami podjąłem się w dysertacji doktorskiej zbadania, w jakim stopniu i jakiej formie realizowany jest ten mechanizm socjalizacyjny w odniesieniu do młodzieży dorastającej w środowisku wielkiego miasta. Uzyskane rezultaty potwierdziły większość przyjętych założeń, że największe znaczenie wśród podmiotów kontrolujących zachowania dorastającej młodzieży ma rodzina, następnie rówieśnicy, w nieco mniejszym stopniu nauczyciele, a już zupełnie niewielki inni dorośli. Wyniki badań ujawniły więc zróżnicowany poziom oraz formy kontroli sprawowanej przez poszczególne podmioty uczestniczące w procesie socjalizacji nad młodzieżą dorastającą w wielkim mieście, co wskazuje, że nie jest ona w dostatecznym stopniu chroniona przed przejawianiem zachowań dewiacyjnych. Na ten problem zwracam uwagę w podoktorskiej publikacji monograficznej pt. *Kontrola społeczna nad młodzieżą w dużym mieście* oraz serii artykułów:

- *Kontrola dorosłych nad czasem wolnym szczecińskiej młodzieży* [w:] red. W. Ciczkowski, *Bezpieczeństwo człowieka w środowisku lokalnym*, Olsztyn 1999r, s. 352-363, ISBN 83-85703-82-9.
- *Kontrola społeczna jako mechanizm zabezpieczający przed dewiacją*, [w:] red. A. Zduniak, M. Kryłowicz, *Edukacja dla bezpieczeństwa*, Warszawa-Poznań 2004, s. 63-70, ISBN 83-7151-649-5.
- *Kto kontroluje zachowania dorastającej młodzieży*, [w:] red. M. Libiszowskiej-Żółkowskiej, *Czego obawiają się ludzie. Współczesne zagrożenia społeczne - diagnoza i przeciwdziałanie*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 159-166, ISBN 978-83-235-0330-9.

- *Controlling of adolescents' behaviour by teachers*, [w:] red. T. Żółkowska, M. Wlazło, *Special pedagogy within theoretical and practical dimension*, University of Szczecin 2008, s. 379-385, ISBN 978-83-751808-2-4.

Wnioski z przeprowadzonych badań skłoniły mnie do rozpoczęcia poszukiwań nad innymi psychospołecznymi uwarunkowaniami oraz sposobami zapobiegania podejmowaniu przez dorastającą młodzież zachowań ryzykownych. Zarówno oddziaływania kontroli społecznej, jak i postawy samej młodzieży mają istotny związek z przejawianiem przez nastolatków tego typu aktywności. Wyniki przeprowadzonych na ten temat badań opublikowałem w artykule pt. *Zachowania ryzykowne młodzieży gimnazjalnej*, [w:] red. Andrzej Rejzner, *Postępy resocjalizacji i profilaktyki społecznej*, Wydawnictwo Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2008, s. 277-288, ISBN 978-83-60260-04-3. Poza tym, interesujących poznawczo wniosków dostarczyła także analiza powiązań strukturalnych pomiędzy wyróżnionymi rodzajami zachowań ryzykownych. Okazało się bowiem, że do czynników różnicujących istotnie częstotliwość ich występowania należy przede wszystkim obecność w środowisku dewiacyjnych wzorców zachowań oraz warunków ułatwiających ich przejawianie (np. dostępność środków). Szczegółowa analiza występujących pomiędzy nimi powiązań opublikowana zastała przeze mnie w artykule pt. *Struktura czynników psychospołecznych warunkujących zachowania ryzykowne młodzieży gimnazjalnej*, [w:] red. E. Jackowska, B. Kromolicka, *Młodzież w XXI wieku*, Szczecin 2010, s. 227-241, ISBN 978-83-60903-97-1. Dostarcza ona wiedzy, która może być wykorzystywana przy przygotowywaniu oddziaływań profilaktycznych skierowanych do dorastającej młodzieży. Wytyczne przydatne do konstruowania szkolnych programów profilaktycznych zawarte zostały przeze mnie także w artykule pt. *Trudności wychowawcze w pracy z młodzieżą szkolną*, [w:] T. Żółkowska, *Pedagogika specjalna – aktualne osiągnięcia i wyzwania*, Szczecin 2005, s. 323-329 ISBN 83-89402-38-6. W artykule tym zwracam uwagę nie tylko na rozmiary zachowań ryzykownych, ale przede wszystkim na deficyt oraz potrzebę współdziałania pomiędzy nauczycielami, pedagogami szkolnymi i dyrektorami w budowaniu i funkcjonowaniu szkolnego systemu profilaktyki, który powinien zapewniać stałą oraz zindywidualizowaną pomoc uczniom przejawiającym zachowania problemowe.

W poszukiwaniu środowiskowych programów zapobiegania i przeciwdziałania rozwojowi patologii społecznych wzmacniających oddziaływania kontroli społecznej pomógł mi bardzo udział w latach 2005-2006 w międzynarodowym projekcie „Familie im Stadttiel” sfinansowanym ze środków UE w ramach programu „DAPHNE”. Projekt realizowany był

w Bremerhaven i dotyczył zapobiegania występowania przemocy w niemieckich rodzinach. Szczegółowe założenia tego programu, formy oddziaływania oraz uzyskane efekty zostały opisane przeze mnie w artykule pt. *Zapobieganie przemocy w rodzinie poprzez organizowanie sieci wsparcia środowiskowego, na przykładzie programu „Familie im Stadttiel” z Bremerhaven*, [w:] red. Barbara Kromolicka, *Pedagog społeczny w meandrach środowiska lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 547-556, ISBN 978-83-928311-0-5. Przedstawione w nim doświadczenia niemieckich pracowników socjalnych są nadal inspiracją do wprowadzania podobnych rozwiązań w Polsce przez służby socjalne. Dodam, że wraz z partnerami z Niemiec, Holandii i Austrii złożyliśmy w 2007r wniosek do Europejskiego Funduszu Społecznego o uruchomienie podobnego projektu w Polsce, który nie uzyskał jednak akceptacji komisji.

Kontynuacją zainteresowań naukowych problematyką przeciwdziałania przemocy i agresji była redakcja we współpracy z dr M. Kurek monografii zbiorowej pt. *Przeciwdziałanie agresji i przemocy wśród dzieci i młodzieży. Wprowadzenie do problemu*, Szczecin 2009, s. 1-192, ISBN 978-83-62037-04-9. Celem tej publikacji było zaprezentowanie wiedzy na temat różnych aspektów zjawiska przemocy, których znajomość może przyczynić się do podnoszenia efektywności organizowanej w środowisku lokalnym, instytucjonalnej sieci przeciwdziałania występowaniu tego zjawiska wśród dzieci i młodzieży. Podobny cel miała również kolejna monografia zbiorowa zredagowana przeze mnie wspólnie z dr P. Popkiem pt. *Pomoc dziecku krzywdzonemu w ujęciu interdyscyplinarnym*, Szczecin 2010, s. 1-150, ISBN 978-83-932320-0-0. Zaproszeni do współpracy autorzy, reprezentujący różne profesje, zwracają w kolejnych rozdziałach na prawne, medyczne, pedagogiczne, terapeutyczne i teologiczne aspekty, których znajomość może być użyteczna przy organizowaniu systemowej pomocy dzieciom narażonym na stosowanie wobec nich przemocy.

Moje zainteresowania zjawiskami patologii społecznych dotyczyły także eksploracji naukowej problematyki zażywania środków psychoaktywnych przez młodzież akademicką, która zakończyła się przygotowaniem raportu z badań, zaprezentowanym i opublikowanym w formie dwóch artykułów:

- *The use of psychoactive substances by the university students*, [w:] red. A. Sekera, *Pedagogicka Evaluace '08 Socialia 2008*, Wyd. Uniwersytetu w Ostrawie, Ostrawa 2008. ISBN 978-80-7368-655-0 - materiały pokonferencyjne wydane w formie CD
- *Stosowanie środków psychoaktywnych przez młodzież akademicką*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” nr 2/2012, s. 185-197.

2. Cechy osobowości i kompetencje społeczne młodzieży niedostosowanej społecznie

Następny obszar moich zainteresowań naukowych wiąże się z trwającą od 2009r. współpracą z młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi. Organizując zajęcia dla wychowanków zauważyłem, że warunkiem właściwego ich prowadzenia jest dobra znajomość posiadanych przez nich zasobów osobowościowych oraz dysfunkcji i deficytów. Rozpocząłem więc badania nad cechami osobowości i kompetencjami społecznymi młodzieży niedostosowanej społecznie. Pozwoliło to na zdobycie i upowszechnianie wiedzy pomocnej w zrozumieniu osobowościowych uwarunkowań niedostosowania społecznego, a tym samym przydatnej w organizowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych dostosowanych do zdiagnozowanych u wychowanków potrzeb oraz zasobów. Efekty moich poszukiwań badawczych dotyczące cech wychowanków niedostosowanych społecznie zamieściłem w trzech artykułach opublikowanych w czasopiśmie specjalistycznych:

- *Samokontrola zachowań a natężenie lęku u wychowanków placówek resocjalizacyjnych* [w:] „Resocjalizacja Polska” nr 4/2013, s. 243-255;
- *Motywacja oraz zachowania pro i antyspołeczne nieletnich w porównaniu z rówieśnikami dostosowanymi społecznie*, „Resocjalizacja Polska” nr 5/2013, s. 151-166;
- *Płeć jako moderator samooceny młodzieży dostosowanej i niedostosowanej społecznie*, [w:] „Resocjalizacja Polska” nr 7/2014, s. 117-134;
- *Socjodemograficzne zróżnicowanie preferencji aksjologicznych wychowanków placówek resocjalizacyjnych i uczniów szkół publicznych*, „Forum Edukacyjne” nr 1/2017, s. 61-76,

a także w formie rozdziałów w recenzowanych monografiach pokonferencyjnych:

- *Młodzież w sytuacji pokusy*, [w:] red. I. Jazukiewicz, E. Rajewska, *Sprawności moralne w perspektywie duchowości i wychowania*, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2014, s. 209-224, ISBN 978-83-7241-969-9;
- *Empatia i kompetencje społeczne młodzieży niedostosowanej społecznie – wyniki badań empirycznych*, [w:] red. M. Bargel, E. Janigova, E. Jarosz, M. Juzl, *Socjalni pedagogika v kontextu zivotnich etap cloveka*, Brno 2013, Institut Mezioborovych Studii, Brno 2013, s. 329-346, ISBN 978-80-87182-43-7;
- *Lęk i agresja jako katalizatory ekskluzji społecznej wychowanków placówek resocjalizacyjnych*, Środa Wielkopolska 2016, [w:] red. A. Knocińska, P. Frąckowiak, S. Jabłońska, *Pedagogika społeczna wobec problemu wykluczenia społecznego. Diagnoza - Fenomenologia – Rozwiązania*, Gniezno 2016, s. 66-79, ISBN 978-83-943161-5-0.

Uzyskane na ich podstawie rezultaty wskazują, że działalność resocjalizacyjna nieletnich powinna być ukierunkowana na wzmacnianie, zwłaszcza wśród chłopców, umiejętności samokontroli, a także na obniżanie poczucia lęku, który jest istotnym predykatorem symptomów niedostosowania społecznego. Ponadto pomimo, iż

wychowankowie przebywający w placówkach resocjalizacyjnych deklarują porównywalny z rówieśnikami uczęszczającymi do szkół publicznych poziom motywacji do zachowań prospołecznych, to rzadziej przyznają się do przejawiania tego typu aktywności. Wskazuje to na potrzebę większego angażowania ich w działalność prospołeczną, co wtórnie pociąga za sobą zmniejszanie się przejawów działalności antyspołecznej. Ważnym predykatorem odpowiedzialnym za przejawianie zachowań ryzykownych przez młodzież niedostosowaną społecznie jest także ich zaniżone lub zawyżone poczucie własnej wartości. Dlatego organizując oddziaływania resocjalizacyjne powinno się zwracać szczególną uwagę na kształtowanie u wychowanków samooceny adekwatnej do rzeczywiście posiadanych przez nich cech i kompetencji. Do osobowościowych zasobów, na których można się oprzeć w procesie resocjalizacji, oprócz chęci niesienia pomocy innym należy także poziom empatii, który w świetle przeprowadzonych przeze mnie badań jest porównywalny ze zdolnością do współodczuwania rówieśników uczęszczających do szkół publicznych.

W obszarze moich zainteresowań badawczych znalazło się także rozpoznawanie poziomu kompetencji społecznych nieletnich i możliwość rozwijania ich w trakcie pobytu w placówce resocjalizacyjnej. Rezultatem przeprowadzonych badań w tym zakresie były następujące publikacje:

- *Rozwijanie kompetencji społecznych nieletnich a klimat wychowawczy placówki resocjalizacyjnej*, „Resocjalizacja Polska”, nr 3/2012, s. 383-398;
- *Zmiany w poziomie kompetencji społecznych jako wskaźnik (nie)efektywności resocjalizacji nieletnich*, „Opuscula Sociologica”, nr 2/2013, s. 97-109.

Ponieważ rezultaty przeprowadzonych przeze mnie badań wskazywały na niezadawalające efekty w zakresie rozwijania umiejętności społecznych wychowanków, postanowiłem sprawdzić na ile jest to w ogóle możliwe w warunkach resocjalizacji instytucjonalnej. Z badań wynikało bowiem, że o niepowodzeniach w tym zakresie decyduje niekorzystny klimat społeczny panujący w placówce, nieadekwatny oraz brak wiedzy i umiejętności kadry pedagogicznej utrudniający jej zaangażowanie w świadomą realizację tego celu. Dodatkowo, jak pokazują przeprowadzone przeze mnie badania w większości ośrodków resocjalizacyjnych organizowanie oddziaływań wychowawczych nie opiera się na podstawie diagnozy potrzeb wychowanków, aby na tej podstawie podejmować oddziaływania mające na celu rozwijanie w nich umiejętności niezbędnych do ich zaspokajania w zgodzie z obowiązującymi normami. Nieletni w czasie wolnym od nauki i prac porządkowych angażowani są bowiem przez wychowawców w aktywności, które mają zapewnić im głównie rozrywkę i relaksację, lecz w niewielkim stopniu są przygotowywane z myślą o rozwijaniu

w nich kompetencji społecznych. Zwracam na to uwagę w publikacji zatytułowanej *Aktywność wolnoczasowa wychowanków placówek resocjalizacyjnych*, [w:] red. M. Kowalski, A. Knocińska, P. Frąckowiak, *Resocjalizacja – Edukacja – Polityka społeczna. Współczesne konteksty teorii i praktyki resocjalizacyjnej*, seria: *Próby i Szkice Humanistyczne*, t. 8/2014, Środa Wlkp. 2014, s. 161-170, ISBN 978-83-928934-1-7.

W związku z tym, przez pół roku przygotowywałem się a następnie poprowadziłem dla wyselekcjonowanej na podstawie diagnozy, grupy wychowanków MOW, trening wybranych kompetencji społecznych. Wyniki ewaluacji tego projektu potwierdzają możliwość rozwijania kompetencji komunikacyjnych u osób niedostosowanych społecznie w warunkach placówki resocjalizacyjnej i przedstawione zostały w oczekującym na publikację artykule *Ewaluacja programu rozwijania kompetencji komunikacyjnych w resocjalizacji nieletnich*, „Resocjalizacja Polska”, nr 15/2018, s. 179-194.

3. Zmiany w tożsamości dewiacyjnej nieletnich w efekcie stosowania metod twórczej resocjalizacji

Moja współpraca z młodzieżowymi ośrodkami wychowawczym polegała nie tylko na diagnozowaniu cech i kompetencji wychowanków w kontekście przejawianych przez nich zaburzeń w zachowaniu, które wynikają często z deprywacji potrzeb oraz nieumiejętności właściwego ich zaspokajania. Prowadziłem również z udziałem wychowanków warsztaty fotograficzne, na których zgodnie z założeniami twórczej resocjalizacji starałem się organizować sytuacje sprzyjające wprowadzaniu przez nich korzystnych zmiany w posiadanej przez nich tożsamości. Zebranymi doświadczeniami z pierwszej edycji warsztatów podzieliłem się z uczestnikami XXIII Letniej Szkoły Młodych Pedagogów poświęconej tematowi „Sztuka w służbie edukacji”. Spotkało się to uznaniem i wyróżnieniem w postaci opublikowania mojego wystąpienia w formie artykułu *Odkrywanie własnej tożsamości przez rozwijanie autorefleksji nieletnich uczestników warsztatów fotograficznych*, [w:] red. M. Dudzikowa, „Rocznik Pedagogiczny”, PAN Komitet Nauk Pedagogicznych, Warszawa 2010, t.33, s. 191-201.

Uzyskiwane w kolejnych edycjach prowadzonych warsztatów, efekty pracy wychowawczej z młodzieżą niedostosowaną społecznie były przeze mnie systematycznie analizowane i publikowane w czasopiśmiennictwie naukowym:

- *Socjoterapeutyczne aspekty twórczej resocjalizacji*, „Resocjalizacja Polska”, nr 2/2011, s. 171-184; *Edukacyjno-wychowawcze aspekty warsztatów fotograficznych w ocenie nieletnich uczestniczek*, „Resocjalizacja Polska”, nr 3/2012, s. 411-426,

a także w formie rozdziałów w recenzowanych monografiach naukowych, wydawanych po konferencjach, w których uczestniczyłem:

- *Stymulacja do zmian w tożsamości nieletnich przez uczestnictwo w warsztatach fotograficznych* [w:] M. Szykut, M. Kowalczyk, *Współczesne problemy resocjalizacji. W poszukiwaniu nowych rozwiązań*, Wyd. „Akapit”, Toruń 2015, s. 299-318; ISBN 978-83-63955-30-4;
- *Warsztaty terapeutyczne w reintegracji społecznej nieletnich*, [w:] red. K. Marzec-Holka, K. Mirosław_Nawrocka, J. Moleda, *Współczesne uwarunkowania i wzory procesów resocjalizacji, reintegracji i inkluzji*, Wyd. APS, Warszawa 2014, s. 470-486, ISBN 978-83-62828-74-6.

Opublikowane wyniki przekonują o słuszności większości z tej koncepcji twórczej resocjalizacji. Rzeczywiście, zaangażowanie wychowanków w aktywność twórczą inspiruje do autorefleksji i poszukiwania nowych niedewiacyjnych autodefinicji, co umożliwia im stopniową przebudowę posiadanej tożsamości, z dewiacyjnej na aprobowaną społecznie. Jednak, co podkreślam w swoich publikacjach, efektywność tego procesu w dużej mierze zależy od stylu komunikowania się i współpracy z wychowankami podczas prowadzonych z nimi zajęć. Ważna jest przy tym zarówno świadomość celu, który polega na dążeniu do wywołania korzystnych zmian w tożsamości nieletnich, jak i umiejętność motywowania wychowanków do autorefleksji w kontekście doświadczeń, które są ich udziałem w trakcie realizowania wspólnie zaplanowanych zadań. Dlatego w swoich publikacjach zwracam uwagę na pedagogiczne oraz socjoterapeutyczne aspekty tego typu zajęć, których realizacja zależy głównie od kompetencji prowadzących je wychowawców.

Zwieńczeniem mojej dotychczasowej pracy poświęconej badaniu resocjalizacyjnych aspektów działalności artystycznej nieletnich było zorganizowanie warsztatów fotograficznych „Przystanek FOTO” z udziałem wychowanków MOW, studentów oraz młodzieży z Ukrainy w ramach programu Erasmus +. Działalność ta spotkała się ze społecznym uznaniem w postaci nominacji do nagrody w jednym z najbardziej prestiżowych ogólnopolskich konkursów edukacyjnych „EDUINSPIRACJE” realizowanym pod hasłem "Podziel się sukcesem" oraz przyznania II miejsca w powiatowym konkursie „Razem Możemy Więcej Edycja 2017” w kategorii „Wspólne działania” za realizację projektu „Twarze i maski”.

4. Dialog i aktywizacja w rozwijaniu wiedzy i umiejętności wychowawczych studentów resocjalizacji.

Do współpracy w realizacji projektów naukowych z udziałem młodzieży niedostosowanej społecznie cyklicznie przygotowywałem także grupę studentów zrzeszonych w Kole Naukowym Resocjalizacji działającym w Instytucie Pedagogiki US, którego od piętnastu lat jestem opiekunem. Stało się to dla mnie inspiracją do refleksji naukowej oraz pracy dydaktyczno-wychowawczej poświęconej możliwościom przekazywania im wiedzy i rozwijania umiejętności pedagogicznych w humanistycznym paradygmacie kształcenia. Namysł nad tym zagadnieniem skłonił mnie do napisania dwóch artykułów na temat kompetencji, które powinien posiadać wychowawca resocjalizujący:

- *Jak kształcić i wychowywać studentów resocjalizacji na mądrych i dobrych pedagogów?*, [w:] A. Kieszkowska, *Prawda, dobro, piękno. Wymiar filozoficzno-prawny i socjo-pedagogiczny*, Wyd. „Impuls”, Kraków 2015, s. 535-545, ISBN 978-83-7930-973-3;
- *Pedagog resocjalizujący - osoba dobra, mądra i kompetentna*, [w:] M. Szykut, M. Kowalczyk, *Demoralizacja, resocjalizacja i readaptacja. Aktualne problemy, wyzwania i możliwości*, Wyd. Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2016, s. 257-272, ISBN 978-80-88010-04-3.

Swoją koncepcję kształcenia pedagogicznego studentów resocjalizacji opieram na założeniach filozofii dialogu. Sprowadza się to do budowania relacji zaufania opierającej się na wymianie wiedzy i doświadczeń pomiędzy odrębnymi podmiotami, którą tworzy się przez udzielanie sobie nawzajem wsparcia informacyjnego, emocjonalnego i społecznego w trakcie realizacji wspólnie ustalonych celów i zadań. Bardzo pomocny w rozwijaniu tej koncepcji nauczania studentów okazał się staż dydaktyczny na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu w Ostrawie (11.04.11-20.04.11), który pozwolił mi na zapoznanie się z metodami kształcenia studentów pedagogiki w Republice Czeskiej. W artykule pt. *Dialogiczność w kształceniu pedagogicznym studentów resocjalizacji*, „Pedagogika Szkoły Wyższej”, nr 2(18)/2015, s. 157-177, opisałem odpowiadające przyjętym założeniom formy oraz tematykę zajęć, które wykorzystałem w autorskim programie przygotowującym studentów resocjalizacji do pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie. Prowadzone w trakcie oraz po zakończeniu całego procesu kształcenia, jakościowe badania ewaluacyjne wskazują, że zastosowane formy pracy ukierunkowane na rozwijanie u studentów cech i kompetencji warunkujących zdolność do nawiązywania przez nich relacji dialogicznej przyniosły oczekiwane rezultaty. Mogą zatem stanowić źródło inspiracji dla naukowców i dydaktyków zajmujących się problematyką kształcenia studentów aspirujących do wykonywania zawodu wychowawcy.

Zachęcony pozytywnymi wynikami prowadzonych projektów badawczych z udziałem studentów oraz młodzieży niedostosowanej społecznie postanowiłem zaimplementować opracowane sposoby budowania relacji dialogicznej w warunkach realnie istniejącej placówki resocjalizacyjnej. Tak doszło do poprowadzenia przeze mnie przez 10 miesięcy programu indywidualnych rozmów wychowawców z wychowankami w jednym z młodzieżowych ośrodków wychowawczych woj. zachodniopomorskiego. Cele, formy i efekty tego projektu zostały przeze mnie opisane w artykule pt. *Rozmowa indywidualna z wychowankiem w placówce resocjalizacyjnej*, [w:] R. Opora, R. Breska, J. Jezierska, M. Piechowicz (red.) *Resocjalizacja osób niedostosowanych i wykluczonych społecznie*, Wyd. „Dyfin”, Gdańsk 2017, s. 181-199, ISBN 978-83-8085-324-9. Spotkało się to z zainteresowaniem dyrektorów innych placówek resocjalizacyjnych funkcjonujących w regionie, od których otrzymałem zaproszenie do przeprowadzenia szkoleń dla kadry pedagogicznej na temat znaczenia oraz sposobów budowania relacji dialogicznej pomiędzy wychowawcą a wychowankiem.

Podsumowaniem moich dotychczasowych doświadczeń wynikających z kształcenia pedagogicznego studentów resocjalizacji w oparciu o dialog i aktywizację w ramach organizowanych wspólnie warsztatów dla młodzieży niedostosowanej społecznie jest refleksja naukowa opublikowana w artykule *Kształcenie pedagogiczne studentów przez organizowanie warsztatów twórczej resocjalizacji* [w:] W. Ambrozik, A. Kieszkowska, K. Sawicki, *Współczesne dylematy resocjalizacyjne. W stronę twórczej resocjalizacji*, Wyd. „Impuls”, Kraków 2018, s. 511-522, ISBN 978-83-8095-548-6. Z przeprowadzonych przez mnie obserwacji oraz analizy wypowiedzi uczestników wynika, że budowanie dialogicznej relacji ze studentami, a także ich aktywizacja mogą być skutecznymi sposobami przekazywania im wiedzy oraz rozwijania kompetencji niezbędnych do właściwego pełnienia roli wychowawcy. Zadaniem, które w dużej mierze warunkuje pomyślność tego procesu jest inspirowanie ich do autorefleksji, która jest dla nich i dla mnie cennym źródłem motywacji do samorozwoju. Umiejętność dokonywania krytycznej analizy przed, w trakcie oraz po zakończeniu podejmowanych czynności wychowawczych (w kontekście ich znaczenia dla dobra wychowanka, studenta) motywuje do stawiania sobie celów, a konsekwentna realizacja związanych z nimi zadań służy wzbogacaniu wiedzy i doskonaleniu umiejętności pedagogicznych.

6. Prezentacja dokonań dydaktycznych, organizacyjnych oraz służących popularyzacji wiedzy:

6.1. Dokonania dydaktyczne oraz opieka naukowa nad studentami

- w okresie od 11.04 do 20.04.2011r. (10 dni) odbyłem staż dydaktyczny w Republice Czeskiej zrealizowany na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu w Ostrawie w ramach programu Erasmus
- jestem promotorem 18 prac magisterskich
- jestem promotorem 42 prac dyplomowych
- jestem recenzentem 44 prac magisterskich
- jestem recenzentem 16 prac dyplomowych
- od 2005 jestem Opiekunem Praktyk Studenckich na kierunku Pedagogika, specjalność Pedagogika Opiekuńcza i Resocjalizacyjna,
- od 2004 roku jestem Opiekunem Koła Naukowego Resocjalizacji działającego w Instytucie Pedagogiki US.
- prowadziłem zajęcia dydaktyczne ze studentami z przedmiotów takich jak: Pedagogika resocjalizacyjna, Twórcza resocjalizacja, Współczesne nurty w resocjalizacji, Patologie społeczne, Problemy niedostosowania społecznego, Metodyka resocjalizacji, do których opracowałem sylabusy zgodne z KKK
- jestem promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim Pani mgr Moniki Zięciak, tytuł rozprawy: *Samodzielność i usamodzielnianie wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, promotor prof. dr hab. Barbara Kromolicka. Praca nad dysertacją w końcowej fazie. Termin obrony przewidziany na lipiec 2019 r.

6.2. Działalność organizacyjna oraz współpraca z otoczeniem społecznym

- w latach 2010-2014 byłem członkiem Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego
- w latach 2014-2016 byłem członkiem Rady Wydziału Humanistycznego US
- od września 2016r. pełnię funkcję Prodziekana Wydziału Humanistycznego ds. Organizacji i Rozwoju

- pełnię funkcję kierownika Interaktywnego Centrum Badań Społecznych i Komunikacji na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Szczecińskiego, w którym funkcjonuje sześć pracowni naukowo-badawczych
- od września 2016r. jestem członkiem Senackiej Komisji Organizacyjno-Prawnej US
- od 2014r. jestem członkiem Wojewódzkiego Zespołu do spraw Przeciwdziałania Handlu Ludźmi
- współpracuję na bieżąco z lokalnymi i ogólnopolskim mediami udzielając wypowiedzi i uczestnicząc w charakterze eksperta w programach radiowych oraz telewizyjnych poświęconych problematyce patologii społecznych i resocjalizacji
- wygłaszałem referaty na regionalnych konferencjach naukowych z udziałem praktyków, organizowanych przez instytucje edukacyjne działające w środowisku lokalnym, takie jak między innymi kuratorium oświaty, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, młodzieżowy ośrodek wychowawczy (szczegółowe informacje na ten temat zamieściłem w wykazie dorobku naukowego
- moja długoletnia współpraca z Młodzieżowym Ośrodkiem Wychowawczym w Trzebieży oraz Młodzieżowym Ośrodkiem Wychowawczym w Szczecinie, a wcześniej z Młodzieżowym Ośrodkiem Wychowawczym w Rzepczynie polegała na organizowaniu wyjazdów studyjnych oraz praktyk dla studentów pedagogiki, współorganizowaniu projektów resocjalizacyjno-badawczych z udziałem wychowanków i wychowawców z tych placówek, przeprowadzaniu szkoleń dla kadry pedagogicznej. Razem ze studentami uczestniczyłem w organizowaniu kolejnych edycji Ogólnopolskiego Przeglądu Twórczości Młodzieży „Przetwornik” w Policach, a także Ogólnopolskiego Rajdu Survivalowego „Orły” w Szczecinie dla wychowanków z placówek resocjalizacyjnych.

6.3. Nagrody za działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną

- w dn. 14.10.2008 – została mi przyznana Nagroda II Stopnia J.M. Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego za szczególne osiągnięcia naukowe
- w dn. 14.10.2010 - została mi przyznana Nagroda II Stopnia J.M. Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego za szczególne osiągnięcia dydaktyczne
- w dn. 13.12.2012r. Brązowy Krzyż Zasługi za działalność społeczną i organizacyjną w środowisku lokalnym

- w dn. 5 grudnia 2018r. otrzymałem nominację do nagrody w jednym z najbardziej prestiżowych ogólnopolskich konkursów edukacyjnych „EDUINSPIRACJE” realizowanym pod hasłem "Podziel się sukcesem" przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji w Warszawie za realizację projektu „Przystanek Foto” z udziałem wychowanków MOW, studentów oraz młodzieży z Ukrainy w ramach programu Erasmus +.
- w grudniu 2017r. otrzymałem nagrodę za zajęcie II miejsca w regionalnym konkursie „Razem Możemy Więcej Edycja 2017” w kategorii „Wspólne działania” za realizację projektu „Twarze i maski” z udziałem studentów kierowanego przeze mnie Koła Naukowego Resocjalizacji oraz wychowanków Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Trzebieży.

6.4. Recenzję publikacji naukowych:

Byłem recenzentem artykułów naukowych w następujących czasopismach:

- w 2016r „Roczniki Pedagogiczne” wydawanym przez Katolicki Uniwersytet Lubelski,
- w 2017r „Ars Educandi” wydawanym przez Uniwersytet Gdański,
- w 2019r. „Kultura i Edukacja” wydawanym przez Uniwersytet w Białymstoku

7. Próba podsumowania dotychczasowej pracy naukowo-badawczej i określenie kierunków dalszego rozwoju naukowego.

Moja dotychczasowa działalność dydaktyczna oraz naukowo-badawcza koncentrowała się głównie wokół problematyki związanej z przejawami, uwarunkowaniami i szeroko rozumianą profilaktyką niedostosowania społecznego, a także na badaniu różnych aspektów procesu resocjalizacji nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. W swoich publikacjach zwracam uwagę na wielowymiarowość tożsamości dewiacyjnej oraz na złożoność procesu ukierunkowanego na wywoływanie w niej korzystnych zmian. Do czynników, który ma istotne znaczenie dla osiągnięcia w tym względzie pożądaných efektów należy siła oraz typ motywacji posiadanej przez wychowanków oraz rodzaj i jakość czynności motywujących ich do zmiany, które mogą podejmować wychowawcy. Stąd też w planowanych na przyszłość badaniach chciałbym zająć się poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, jakie socjopedagogiczne czynniki w procesie

resocjalizacji zwiększają motywację wychowanków do wprowadzania konstruktywnych zmian w sobie, a które ją hamują lub obniżają. Na podstawie uzyskanej w ten sposób wiedzy chciałbym opracować poradnik metodyczny zawierający przydatne w praktyce zalecenia, metody oraz programy zajęć przeznaczone dla wychowawców, którym zależy na wzmacnianiu motywacji do zmiany u wychowanków.

Interesujące poznawczo wydają mi się również badania nad zmianami, które zachodzą w wyróżnionych przeze mnie wymiarach tożsamości dewiacyjnej od momentu przyjęcia wychowanka do placówki resocjalizacyjnej, aż do jej opuszczenia, a także rozpoznanie czynników, które mają na to wpływ. Przy czym zakładam, że mogą to być zarówno korzystne jak i niekorzystne rozwojowo wpływy i wynikające z nich zmiany. Wiedza na ten temat może się przyczynić do optymalizacji oddziaływań resocjalizacyjnych występujących w praktyce, przyczyniając się do podniesienia ich efektywności oraz służyć kształceniu pedagogicznemu studentów resocjalizacji.

Obecnie przygotowuję do publikacji dwa artykuły. Pierwszy dotyczy zmian pojawiających się w wymiarze behawioralnym tożsamości dewiacyjnej związanych z pobytem w placówce resocjalizacyjnej. Drugi odnosi się do zależności pomiędzy natężeniem oddziaływań stygmatyzujących a stopniem rozwoju tożsamości dewiacyjnej oraz siłą i typem motywacji do zmiany, które występują u wychowanków przebywających w placówkach resocjalizacyjnych. Mam nadzieję, że wiedza na ten temat przyczyni się do rozwoju teorii stygmatyzacji i będzie stanowić ważny punkt odniesienia przy optymalizacji organizowanych warunków oddziaływań resocjalizacyjnych w praktyce.

W przyszłym roku chciałbym również zakończyć pracę nad przygotowywaną obecnie monografią, którą będzie poświęcona znaczeniu dialogu i aktywizacji w rozwijaniu kompetencji pedagogicznych studentów resocjalizacji. Na podstawie przeprowadzonych badań jakościowych przy wykorzystaniu metody wywiadów z byłymi członkami Koła Naukowego Resocjalizacji, którzy po ukończeniu studiów podjęli pracę w zawodzie wychowawcy, chciałbym ustalić czego nauczyli się w wyniku udziału w zajęciach prowadzonych w oparciu o ten rodzaj kształcenia oraz w jakim stopniu znajduje to swoje odzwierciedlenie w ich pracy wychowawczej.

W przyszłości interesująca poznawczo wydaje mi się także diagnoza sposobów komunikowania się ze sobą wszystkich podmiotów uczestniczących w procesie resocjalizacji nieletnich. Wykorzystując wiedzę z teorii komunikacji chciałbym dokonać wszechstronnej analizy psychospołecznych uwarunkowań procesów komunikowania się pomiędzy wychowawcami, wychowankami, dyrektorami, personelem pomocniczym, rodzicami oraz

pozostałymi podmiotami, które mają swój udział w tworzeniu mikrosystemu resocjalizacji. Interesujące jest również zbadanie, w jakim stopniu sposób i przebieg występujących w instytucji resocjalizacyjnej procesów komunikacji wpływa na panujący w niej klimat społeczny oraz motywację do samodoskonalenia zarówno nieletnich, jak i dorosłych.

Hubert Kuyściec